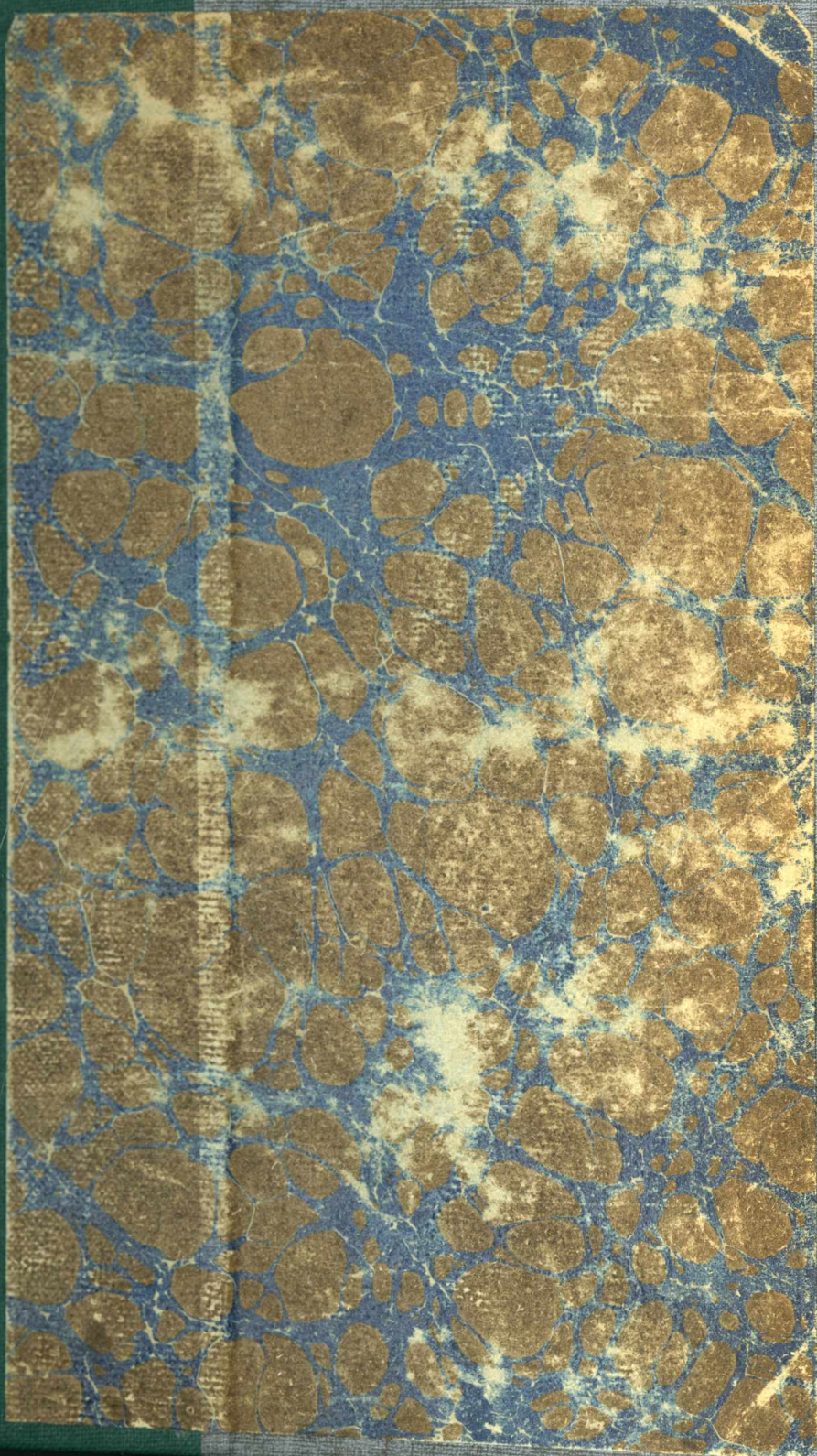

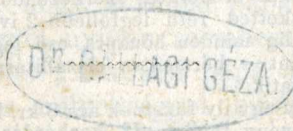
Politikai
röpiratok.

119.

119
1016

A DIVATOS HALADÁS
ÉS
A MUNKÁSOK OSZTÁLYA
KORUNKBAN.

HÖGELE J. M. NYOMÁN
LUDVAY.

[Szabolcsy Adol]

2.

KIADJA AZ ESZTERGOMI-IRODALMI-EGYLET.

BESZTERGOMBAN,
NYOMATOTT HORÁK EGYED BETŪVEL.

KÖNYVK... EDESE

ESZTERGOMBAN

Tudnivalók:

Az esztergomi irodalmi-egyletnek célja: a művelt hazai közönségnek felvilágosítására és épülésére igaz katolikus és hazafiui szellemben korkérdéseket fejtegető röpiratokat és a nép számára ismeret-terjesztő és mulatva-oktató füzeteket kiállítani és terjeszteni.

Ezen Irodalmi-egylet kiadványai egyelőre ezekben állapotottak meg:

a) „K o r k é r d é s e k” czim alatt havonként, rendszeren két-két ivet meg nem haladó röpiratot fog a műveltebb közönség számára közzétenni; melyek mindig a kor igényei szerinti részint fordítások, részint eredeti dolgozatok leendnek és pedig az ügyintéző választmány rendezése szerint. — Ezekre 10 füzetenkint 1 forintjával előfizetés is nyittatik, mely árért bérmentes elszállítás is biztosított. Könyvárus úton egy-egy ily füzetnek ára 10 kr. leend.

b) A nép számára a tudnivalók minden ágából ismeretterjesztő, sziv nemesítő, mulatva-oktató s így változatos, hasonlólag az ügyintéző választmány által részint fordított, részint eredetileg szerkezendő, s mindig népünk szükségleteihez mért, s csak tizenketted rétü legföllebb 2 ivny időnkint felvilágosító képekkel is ellátandó, és pedig minden hónapra eső legalább egy füzet fog kiállítani. Ezekre 10 füzetenkint — bérmentes elszállításnak biztosítása mellett — 1 forintjával előfizetés is nyittatik.

Könyvárusi úton egy-egy ily füzetnek ára 8 kr. leend.

Egy 2 forintos részvény fejében 12 korkérdés, és 12 népirat jár bérmentve.

 Megrendeléseket tehetni az egylet elnökségénél, vagy **Sátori Károly** egyleti könyvárusnál Esztergomban, sőt minden hiteles könyvkereskedésben is.

Megjelentek:

KORKÉRDÉSEKBŐL:

- I. **Szellemi osaták.** Irta Ney Ferencz, a pesti főreáltanoda igazgatója, a m. akad. I. tagja. Ára 10 kr.
- II. **A polgári házasság.** Irta Palásthy Pál egyetemi tanár. Ára 10 kr.
- III. **Jézus Krisztus a történelemben.** Lacordaire nyomán Zádori. Ára 10 kr.
- IV. **A Divatos haladás és a munkások osztálya korunkban.** Hőgele I. M. után Ludvay. Ára 10 kr.

A NÉPIRATOKBÓL.

1. **A jó házigazda.** Életbölcészeti szabályok. Irta Majer István. Ára 8 kr.
2. **A Szántás és Vetésről.** Irta S. J. Gazdatiszt. Ára 8 kr.
3. **Isten úja,** vagy: **Egy szegény család története.** Irta Kuthen. Ára 8 kr.

A
DIVATOS HALADÁS
ÉS
A MUNKÁSOK OSZTÁLYA KORUNKBAN.

Mintegy négy éve, hogy a római pápa, a divatos szabadelvűséggel és műveltséggel nyíltan szembeszállva, a minden oldalról hangoztatott tételt: „A római pápa a haladással, a szabadelvűséggel és divatos műveltséggel kibékülhet és azt elnézheti“, röviden és határozottan kárhoztatta. A kath. egyház fejéhez méltó ezen szó, mely a divatos szabadelvűség ellenében emelve lön! Az 1864-ik évi december 8-ika örökké nevezetes nap, melyen az ismeretes nyolczvan tétel a világnak minden fölött álló szellemi függetlenséggel kihirdettetett.

IX. Pius pápa szava ez, kit maga a török zultán egész Európában egyetlen tiszteletre méltó férfit gyanánt magasra becsül; ő az, ki a kielégíthetetlen forradalmárokkal, a Krisztus földi országát szakadatlanul nyugtalanító ellenzékiekkel tiszta öntudattal és határozott erélyvel szembeszáll.

A december 8-iki pápai irat épen nem foglal magában új, eddig talán nem hallott, főleg a kath. egyház fejétől nem hirdetett állításokat, a nyolczvan tétel közül egytől egyig mind-egyiket az egyház feje már máskor is, annyi évszázadon keresztül sokszor különféle alkalmakkor kimondá és hirdeté. Örven- detes tudomásul vesszük, hogy mindegyik tételre nézve a divatos káprázatok után kapkodók táborában lévő, némileg tisztábban látó és gondolkodó férfiak kénytelenek voltak önkény- bevallani, hogy a pápának, az ő szempontjából, teljesen és mindenben igaza van. Már pedig a pápának álláspontja nem más mint a keresztény igazság pontja. Az 1864. decz. 8-iki pápai iratnak jelentősége és hordereje abban áll, hogy a pápa mint Jézus Krisztusnak e földön helytartója a megkeresztelt, de ős idő óta a keresztényellenes haladás ijedelmeivel zaklatott, a politikai ámitások mögé rejtezkedő szabadelvűség által legszentebb

jogok élvezetében és gyakorlatában szakadatlanul gátolt, a divatos műveltség vallástalan szelleme által bensőleg pártokra szakított népekhez fordult és közvetve ekkép szólott: „A divatos haladásnak semmi köze a keresztény haladással, az enemü szabadelvűségnek nincs köze a politikai szabadsággal, a divatos műveltségnek nincs köze a keresztény műveltséggel. Ti mindnyájan, kik a keresztény és divatos világnézet között határozatlan ingadoztok, nyissátok fel szemeteket; nézzétek a mélységet, mely e két nézetet egymástól elválasztja; hagyjátok oda azon hidakat, melyeket a tudákosok, akár gyarló tévedésből, akár kiszámított csalárdságból a mélység fölött építettek; távozzatok onnan, kerüljétek őket — és így válaszszatok. Válaszszatok az igazság és a hazudság között, megfontolván, hogy amaz itt a földön és az élet után valódi boldoggá tesz, míg az utóbbiban gyökerező s abból kiinduló haladás hanyatlást és végelsülyedést, az abban tűzött szabadság szolgálatot, az abban keresett műveltség belső gyötrelmeket von maga után.“

Krisztusnak e földön helytartója szólta a népekhez 1864. december 8-án; nem azon reményben emelte fel szavát, hogy a fejedelmek és népek azonnal visszatérendenek az üdvösségnek általa kijelölt utjára, hanem főpapi méltóságának érzetében föl-emelte szavát, miszerint a világ színe előtt tanúságot tegyen az igazságról. Valljon mire határozandják magokat és miképen teendének ezentúl a fejedelmek, a népeknek vezérei, ez jelenleg inkább mint valaha az ő dolguk és mindezért kizárólag ők a felelősek. Hallván az egyház fejének ezen szavait, kétségen kívül minden keresztény embernek, illetőleg minden keresztény írónak szoros, lelkiismeretes föladata az, hogy a divatos haladás ellenében a keresztény haladást, az ugynevezett szabadelvűiek önző és vajmi gyakran zsarnok pártja ellenében a jól fölfogott politikai szabadságot és a divatos (ál-)műveltség ellenében a keresztény műveltséget védelmezze, dicsőítse. Könyvekben, naptárakban, hírlapokban, röpiratokban, szóval bárminémü nyomtatványokban oda kell törekedni, hogy a jószellemü a keresztény igazság szilárd bajnokává képeztessek, hogy az ingadozók kellőleg fölvilágosittassanak és bátorittassanak, hogy magoktól a roszakaratuaktól is az utolsó mentség, melyet oly sokszor fölhoznak, tudniillik a kellő oktatás és szükséges irányadás panaszra elvétessek. Ily föladatot tűztünk ki magunknak e téren és jelen sorainkkal megkísérteni akarjuk, a népek nagy többségét tevő munkás osztálynak mostani kevésbé kecsgetető hely-

zetéből bebizonyítani, hogy a római pápára, a keresztények közös atyjára nézve váltig lehetetlen volt, miszerint a divatos haladással, a mai szabadelvűséggel és a jelenkor öntetsző, fölfuvalkodott, műveltségével kezét fogjon és azt s annak veszélyhozó elterjedését ellenmondás és leálczozás nélkül eltűrje!

* * *

„Non possumus“ — „lehetetlen“, „nem szabad“, „nem akarok“, „soha, soha nem fogok veled kezét“ — így kellett a pápának nyíltan és ünnepélyesen szólania a mostani korhoz, egyébként nem leendett Krisztus helytartója, — valóban ha nem így, hanem megfélemlítve másként szólott vagy szólhatott volna, őt Krisztus legnagyobb ellenségének, Krisztustagadónak kellene tekintenünk. Miért? Ime néhány általános alap — ok:

Lehetséges-e általában véve a pápára nézve a haladás? Minden bizonynyal. A haladás lehetséges; mi hiszszük, és a kath. egyház tanítása nem ellenkezik e hittel, hiszszük, hogy az egyes ember, a családi és nyilvános élet, az egész emberiség végnélküli tökéletesedésre képes. A keresztény, mint ilyen, az igazi haladásnak hódol és kell, hogy annak hódoljon, ha legszentebb kötelességeit betölteni akarja. Azonban a keresztény értelemben vett haladás csak igen csekély mértékben vagy épen nem egyez meg avval, a mit napjainkban haladásnak neveznek. A keresztény haladás abban áll, miszerint őszintén és fáradhatlanul törekedjünk, hogy egyénileg mindig jobbak és erényesebbek legyünk, és hogy háztartásunkat, a családnak, községnek, az egész nyilvános életnek viszonyait a kereszténység követelményeihez képest javítani és javítva átalakítani erőteljig közreműködjünk. Ezen valódi haladás mellett mintegy önkénytelenül tanuskodnak a napjainkban szaporodó névszerinti-katholikusok, magok a szabadkőművesek és szabadelvűek is, midőn az egyház legifjabb tagjától is majdnem angyali élettisztaságot követelnek, midőn a napi lapokban teli sorokkal kikürtölik, ha netalán valakit a papok közül némi hiányról vagy hibáról vádolhatni, mely esetben épen ők a legszigorubb erkölcsbírák. Ámde a divatos haladás, melyet a pápa kárhoztat, lényegesen különbözik a keresztény haladástól. A divatos haladásnak eredete abban keresendő, hogy sokan, az Istentől elpártolva, az ember lelkét saját személyének, saját „én“-jének nagy értékéről keltett fenhéjazó képzelmekekkel és olynemű önállóság és függetlenség káprázatával eltöltötték, miszerint az ember soha sem isteni, sem emberi tekintély

előtt őszintén és szabad akaratból meg nem hajolhat. Az önzés a divatos haladásnak bölcsője, minden tényleges, positiv vallásnak fitymálása és gyűlölete képezi annak magvát, a társadalomnak a keresztény elvekből való kivetköztetése pedig az indító főök és a végcél. Minél kereszténytelenebb és minél ellenségesebb az irány és törekvés a kath. egyház ellenében, annál inkább egyez meg az a haladással és annál korszerűbb — ez a jelszó, mely a szabadelvűek táborából hangzik. Könnyű volna ezt a mindennapi események és tapasztalatok fonalán bebizonyítani; azonban miért tegyünk azt? — Menjetek bármily kávéházba vagy ha tetszik koresmába, vegyétek kezetekbe a szabadelvű napisajtó bármily lapját, — elegendő bizonyító — okokat fogtok állításunk igazolására találni. —

II. Volt idő, midőn a pápaság mindenütt a népek szabadságának védbástyaul volt elismerve, a midőn valamint a hatalmasabb szintugy a kisebb zsarnokok a vatican kárhoztató szava előtt meghunyászkodtak, a midőn az elnyomott és üldözött népek tudták, hol keressék és találhatják megtámadott jogaik védelmét. Ezen idő elmúlt; háromszáz év óta oda irányul minden törekvés, hogy az ezen korra való visszaemlékezés is számtalan tévnézetek, előítéletek és hazugságok által elhomályosíttassék, hasonlóan a divatos haladással karöltve járó tudomány azt tűzte ki főföladatául, miszerint e tévnézetek föntartassanak és terjesztessenek, a népek az előítéletekben szilárdíttassanak és minél több hazugság koholtassék. Tagadhatlan tény, hogy a kereszténység annyi millió rab-szolgának visszaszerezte egyéni és polgári szabadságát; a nőnemnek visszaadta ősjogát; a pogány világnak romjain ujat, boldogabbat alkotott és a világszerte barangoló, hazátlan barbár népekből szelidebb, hazájokhoz állandóan fűzött népeket nevelt. A kereszténység napjainkban is ugyanaz, a milyen volt a ker. időszámlálás első századaiban; a kereszténységnek hivatása most is valamint akkor az, hogy mindannyian, politikai és társadalmi tekintetből, boldogokká legyenek. Valamint 451. ben nagy — Leo pápa volt az, a ki Attila mindent földülő hadait utjokban megállítá, hogy a keresztények által lakott országok azok rettenetes pusztításaitól megkíméltessenek: épen így napjainkban IX. Pius szenteséges atyánk azon egyetlen férfit, a ki, körülvéve bár a francia katonák szuronyaitól, a divatos szabadelvűség titkos pártfogójának, III. Napoleon császárnak törhetlen bátorsággal ellenmondott. IX. Pius pápa mindjárt dicső uralkodásának első éveiben bebizonyította, hogy ő őszintén és titkolt utógondolat nélkül

fölkarolja a politikai szabadságot, egyetlen — egy szóval sem kárhoztatta ő a legszabadabb országok életbeléptetett intézményeit és alkotmányait, és ezt még a deczember 8-iki encyclicában sem teszi. Azonban IX. Pius pápa soha sem tartozott a divatos szabadelvűekhez, és azokhoz soha sem is fog tartozni; sz. Péter székén nem ülhetne az, a ki ezen divatos szabadelvűségnek hive és pártfogója volna. Krisztus helytartója mindenki számára akarja a szabadságot: míg a szabadelvűek azt csak pártjoknak számára veszik igénybe, az ellenkező véleményűektől pedig szolgálai alávetetést követelnek. Szükséges-e, hogy a legujabb korból megczáfoltatlan tényeket soroljunk föl főnebbi állításunk bebizonyítására? Badenben, Belgiumban, Olaszországban, mindenütt, a hol a divatos vagy is túlzó szabadelvűek a törvényhozó testületekben a többséget képezik, világosan tapasztalható, hogy a divatos szabadelvűség homlokegyenest ellenkezik az igazi szabadsággal és mind a politikai, mind a társadalmi téren ezen minél nagyobb terjeszkedés után akár tiltott és törvénytelen eszközökkel is törekvő pártnak önzése tűnik föl. Az önző csupán és kizárólag önmagát, saját, éné-jét ismeri és keresi: épen így a divatos szabadelvűség is csak saját pártjának érdekeit karolja föl; az önző a kinyilatkoztatott vallás irányában hideg, sőt ellenséges indulatot táplál kebelében: épen így a divatos szabadelvűség is minden erővel kiirtani törekszik a positiv vallást és megsemmisíteni az egyháznak a családra, az összes társadalomra jótékony befolyását; az önző lábbal tapodja mindazt, a mi czéljainak elérésében utjában áll: épen így a divatos szabadelvűek sem ismerik el a jogegyenlőséget, midőn mások véleménysszabadságra hivatkoznak, hisz az ő roszul palástolt czéljok nem egyéb, mint az állam polgárai fölött, főleg ha nézeteiktől eltérnek vagy épen azokat megtámadják, zsarnokilag uralkodni és őket mindenben és mindenképen tönkre tenni; az önző hizelg, tetteteti magát és telve van hazugsággal: a divatos szabadelvűség folyton nagy szavakkal hangoztatja a szabadságot és a nép barátjaul hirdeti magát, aranykort ígér, pedig ónsulyu terheket rak az elámitott nép vállaira, és midőn a teher alatt görnyedő nép panaszt emel és enyhülést sürget, a csalárdajku szabadelvűség azt törekszik a néppel elhitetni, hogy a szokatlan tehersuly csak rövid ideig fogja vállait nyomni, hogy ezen társadalmi erőszakoskodások a szabadságnak és a népeknek érdekében történnek, hazug módon állítván, miszerint a legkiáltóbb jogsértések a szabadság és haladás elkerülhetlen következményei. A divatos haladás a mai társadalomnak veszedelmes ráksebe, a divatos szabad-

elvűség a valódi politikai szabadságnak eltiprása, millió ember társadalmi nyomorának dajkája.

III. Valamint a divatos haladással és szabadelvűséggel nem foghat kezét a pápa, épen oly kevésbé helyeselheti a divatos műveltséget. Ez igen természetes. A pápa az igazi műveltségnek, valamint a tudományosságnak is képviselője és pártfogója, azon tudományosságé, mely a hitből ered. Ellenben a divatos, nagy szavakkal hangoztatott műveltség a hitetlen haladásnak és csupa szabadelvűségből minden igazságot tipró hazugságnak szülöttje. Ez a keresztény műveltség ellenében a gyötrő kételyek közt hányatott, fanatikus hitetlenséggel és kikeresett kegyetlenséggel fönrtartott műveltséget állította föl és hirdeti, valamint a kereszténység helyett az öntudatos, céljainak bűnös voltát érző és épen ez oknál fogva minden tartós vigaszt nélkülöző pogányságot, az anyaginak pogányságát terjeszti és általánosan érvényre juttatni törekszik. Kétségtelen, hogy ezen jelenség az emberiség kifejlésének történetében kiáltó hanyatlás és a valódi tökélesedéstől megbocsáthatlan elmaradás. A népek sorsát intéző kormányok körében vajmi gyakran veszedelmes tévnézetek kezdenek lábra kapni, és fájdalom oly sikerrel, hogy ezen divatos műveltség a kereszténységet elvből és szándékosan szorította ki a törvénykönyvekből, hivatalokból, a kormányok tanácsstermeiből, az összes társadalmi intézményekből; a fensőbb tanintézetek, valamint a középtanodák is nagy részben a vallásbani közönyösségnek és hitetlenségnek szolgajármát hordozzák és mintha egyéb hivatások nem is volna, ezen hit közönyösséget, sőt hitetlenséget előmozdítani törekszenek; a divatos tudománynak és művészetnek főföladata, mindazt szünet nélkül és minden rendelkezhető erővel megtámadni és megingatni, a mi a kereszténységre nézve szent, tiszteletre méltó és becses. Korunknak egyik vivmánya, hogy az ugynevezett műveltek és fölvilágosultak, elkábítva az állítólagosan reájok várakozó egyeduralom és elismertetés mámorától, hazug módon kigondolták és előtérbe tolták a nemzetiségi kérdést, kikiáltották az általános népszavazat megdönthetlenségét, elterjesztették a népek között a közönyösséget, magasztalván és elfogadván a be — nem — avatkozás elvét; ők tovább haladva romboló utjokon a „szabad egyház a szabad államban“, nemkülönben „az állam elválásztása az egyháztól“ hangzatos, de kárhóztató, hazug elveket gondolták ki és a népek között terjesztették, sőt még mindevvel be nem érve most már magát a néptanodát is az egyház anyai kebelétől elszakasztani törekszenek. A divatos műveltség még nem eredménye-

zett ugyan nagyszerűeket, ám annál kárhözatosabb mindaz, a mi eddig belőle származott; — a népek mindenütt végetlen nyomorba sodortattak, millio ember néhány kevésnek szolgájává lőn lealacsonyítva, míg a divatos tudomány folyton főnhangon avval dicsekszik, hogy az embernek mint embernek értéket és jólétet szerzett.

A tétel: „A római pápára nézve lehetséges, sőt a római pápának kötelessége a divatos haladással, szabadelvűséggel és műveltséggel kezét fogni és vele kibékülni“ — e tétel nagy tévedésen alapszik. A pápa ezt nem teheti; Ő Annak helytartója, a ki eljött, hogy a népeket a testi és szellemi nyomornak békőitől megszabadítsa, nem pedig, hogy ezen nyomort mintegy az Ég helybenhagyásával szentesitse. Az Emberfia maga is szegény volt, a kézművesek osztályához tartozott; Ő a farizaeusok- és sadducaeusoknak színlelt műveltségét, a népkegyet vadászó alakosságát és öntetszelgő szolgálalkúségét keményen korholta és kárhóztatta, nemkülönben Jeruzsalemnek pénzváltóit a templomból kiűzte; Ő kiváló módon a szegényeket szerette. Az Ő látható helytartója e földön soha semmiféleképen nem foghat kezét korunknak farizaeusaival, sadducaeusával és pénztőzséreivel a népeknek szellemi és testi romlására; a szőnyegen lévő társadalmi kérdést csak az egyház oldhatja és kell hogy a népek javára mielőbb sikerteljesen megoldja.

Engedje meg a t. olvasó, hogy e legfontosabb és legégetőbb kérdést keresztény szempontból fejtegethessük.

* * *

A világosan látó, a nyert tapasztaláson okuló férfiak habozás nélkül elismerik, hogy a haladás, melyet az európai művelt népek társadalmi élete 300 év lefolyása alatt tőn, nem egyéb, mint az anyagi tőkének zsarnoksága, a kisebb tőkeerővel dolgozó iparosoknak rendszeres megrontása, a nem mindig helyeseltető és becsületes módon eszközlött jövedelmeknek igen föltűnő aránytalansága, szóval: a nép zömének föltartózhatlan elszegényedése a legnagyobb mértékben mindazon anyagi, szellemi és politikai nyomorral együtt, melyet ezen szerencsétlen állapot maga után von. És valóban, a kik gondolkodnak, azoknak teljesen igazuk van. A divatos, a kereszténységtől váltig elfordult társadalom alig ismer más szerencsétlenséget, melytől undorodik és melyet eltávolítani törekszik, mint azon állapotot, ha valakinek kevés vagy

épen semmi birtoka nincs, — — és mégis a társadalom maga, az államférfiak és ugynevezett népképviselők segélyével és hozzájárulásával erőteljig arra törekszik, hogy velök egyenjogu millio meg millio ember ezen rettegett szerencsétlen állapotba a végelszegényedés állapotába sodortassék. Ezt a számok megczáfolhatlanul bizonyítják. Nézzük át édes hazánkban azon lakosok névsorát, kik most állami adójokat megfizetni nem tudják, mert alig van annyijok, hogy magokat és családokat táplálhassák és ruházhassák, és szomoruan tapasztalni fogjuk, hogy azoknak két harmada még alig husz évvel ezelőtt a polgári jólét áldásainak örvendett és ha ők nem tulbővelkedtek, még sem voltak kénytelenek napi szükségeik és adókötelezettségek fedezésére szintén uzsorásokhoz fordulni; menjetek városainkba és nézzetek körül a mesteremberek műhelyeiben, és a hol ezelőtt 10—15 sürgött és dolgozott, ott most maga a mester gyakran egyedül életuntan és megtört testtel keresi mindennapi kenyerét. A nagy tőke elnyelte a kisebbet; a pénztőzsérek és kielégithetlen részvénytársaságok által állított gyárak magokhoz ragadták az iparos segédeket, kiket egyszerű napszámosokká lealacsonyítottak. Innen származott ezen osztály kebelében az elszegényedés és ennek következtében az általános elégtelenség! Külföldön sincs ez máskép. Belgiumban 1853-ban volt 3,830,000 lakos, kik 908,630 családra oszoltak. Ezen 908,630 család közül a mondott évben csak 89,630 örvendett kielégítő jólétnek, ellenben 373,000 család a mindennapi élet ezernemű gondjaival küzdött, míg 446,000 család a legnagyobb inségben sinlett. Mi történt azóta? a nyomor napról napra növekedet, a jólétnek örvendő családok száma mindinkább fogyott és a gazdagok és szegények közti különbség még kiáltóbb lön. Pedig ha valahol ugy Belgiumban virágzik a kereskedelem, a gyáripár emelkedik, a gyárak tulajdonosai föltünőleg rövid idő alatt meggazdagodnak, az iparosok és munkások által keresett haszonra számító részvénytársaságok a részvényeknek váratlan nagy osztalékokat adnak, a bankok gyűjtik az arany és ezüst készletet és jól őrzött pinczékben vagy ládáknak tartogatják. Roppant ezen kincshalmaz, melyet a nagy tőkebirtokosok csak azért gyűjtenek, hogy azt magok se használják, nehogy a munka embere, az iparos és kézműves megérdemlett módon használhassa. Megfejthetlen ellenmondások, botor fonákság! Mi gondjok a kézművessel! Nehogy ez a naponkint növekedő elszegényedés valódi okát megtudja, nehogy ezen ok keresésében nyugtalanodjék, figyelmét a papokra, az egyház intézményeire fordítják; ám hadd dühöngje-

nek az egyház szolgálai ellen, a kikiről elég ügyesen és mesterkéltt fokozattal azt hirdetik, miszerint az egyház szolgálai őket a tudatlanság sötétségében törekszenek visszatartani, igen is ezek azok, kik a kézművest visszatartják az élvezettől, ezek eltörpitik az emberi szellemet, midőn azt hirdetik, hogy mindenki csak annyit ohajtson, a mennyi épen szellemi és testi czéljainak elérésére szükséges; és lám a gyárak egynémely tulajdonosai kezét fognak az egyház szolgálival, hogy a kézműves lehetőleg minden élvezettől el legyen zárva, midőn a szegény iparostól elvonják a munka díját, csak annyit adva nekik, hogy éhen meg ne haljanak. Hisz a vallás tanítja, hogy kevéssel érje be az ember; káros, ha valaki sokat keres, mert így sokat költhet és így vajmi gyakran megszegi a mérsékletesség törvényeit. Hogy a nagy tőke birtokosai az általok galádul fölhasznált és rendszeresen elszegényített iparosok és munkások figyelmét magoktól és lelketlen eljárásuktól távoldartsák, megengedik, sőt előmozditják, hogy a legvadabb nézetek és állítások közöttök terjesztessenek; hadd forrongjon a munkás nép között a szabadkőművességnek minden felbontó eleme és keressék a kisebb iparosok elsatnyulásuk okát akárhol másutt, csak ott nem, a hol az valóban létezik. — Még sokkal föltünőbb Poroszország példája. Több évvel ezelőtt itt 3,181,968 család közül csak 119,324 család örvendett kielégítő jólétnek, 762,672 család pedig az élet gondjaival keservesen megküzdve sinlett, míg nem kevesebb mint 2,298,872 család a szó teljes értelmében nyomorgott. E számok szemléléséből kitetszik, hogy 100 család közül csak 4 mondható gazdagnak, míg alig 24 család képes fáradságos munkájával megszerezni a mindennapi szükségét, 72 mond: hetvenkét család pedig nélkülöz, sinlik és a legnagyobb nyomornak szájalomra méltó áldozata!

Mi egyebet mutatnak e számok, melyek természetesen nemcsak a magán iparvállalatok munkásait, hanem a kisebb kereskedőket, szatócsokat, iparos segédeket és a rendes munka nélkül lézengőket is magokban foglalják, mit mutatnának e számok mást, mint azt, hogy a nagy tőke elnyeli a kisebb tőke- és munkaerőnek izzadva keresett filléreit és míg csak igen kevesen (100 közül négy!) aránytalan gazdagságra vergődnek és gazdagságuk napról napra, gyakran legkisebb hozzájárulásuk nélkül is, növekszik, a lakosoknak legnagyobb része a szükségeseket is nélkülözi? Pedig a munka megérdemli a maga díját. A természet-törvény szava: Add meg mindenkinek a magáét. A munkának első sorban táplálnia kell a munkást, valamint tagadni nem lehet,

hogy a munkadíjnak meg kell felelnie a teljesített munkának. Azonban mi történik napjainkban? Sok ezer embernek munkadíja, vagy legalább a kiérdemelt munkadíjnak egy (gyakran nagy) része egyeseknek pénzládájába vándorol és a munkaerőnek ezen kielégíthetlen zsarnokai csak annyit adnak az életerejét a gépek gőze és terhe mellett megtörő szegény munkásnak, hogy ő testi életét napról napra, nélkülözésekhez szokván és a legsilányabb táplálkozással, ruházkodással és lakással megelégedvén, föntarthatassa, még pedig nem önjóléte megalapítása reményében, hanem azért, hogy az ő munkájának (tőle megvont) díjából meggazdagodott pénztözséreket még gazdagabbakká tegye. A nagy gyárak és iparvállalatok tulajdonosai letörlik a munkásnak úgy is csekély bérét, csakhogy ők gazdagodjanak; a munkásnak fájdalmas nélkülözése és keserű nyomora képezi az ily szívtelenek gazdagságának forrását!

Vizsgáljuk-e közelebb a kézművesek és gyármunkások sorsát?

Azt mondják sokan, pedig ők hitelt követelnek szavaiknak, azt állítják, hogy az amerikai rabszolgáknak — fölszabadíttatásuk előtt is — jobb dolguk volt, mint sok európai gyármunkás sorsa napjainkban. Fájdalom, a mindennapi tapasztalás mutatja, hogy ezen állításuk igaz. Az amerikai rabszolgának nem kellett gondoskodnia élelmezéséről, ruházatáról, lakásáról, ezt a föld ura adta; a rabszolgának voltak szabad órái, volt némi bére is netalán kényelemre és mulatságra; ha megbetegedett, nem maradt ápolás nélkül, erről nem magának kellett gondoskodnia, ura a maga érdekében, azon volt, hogy az ő érte és vagyonának gyarapításaért dolgozó rabszolga mielőbb visszanyerje előbbi egészségét; hisz ez képviselte a munkaerőt, mely által urának tőkéje mitsém kamatozott. Ha volna is, a mit regényekben vagy fölületes utleírásokban a rabszolgák sanyaru sorsáról olvasunk, úgy az, hiteles adatok nyomán, csak egyes kivételek, melyeket a jobbak, az értelmesebbek, maga a legszabadelvű törvényhozás is kárhoztat. A rabszolga ura, hacsak saját érdekét nem akarja kockáztatni, megbecsüli a rabszolgában lévő munkaerőt, ha nem is vallásugalta emberbaráti, hanem legalább gazdasági szempontból — a célra nézve ez mindegy —, sőt sokan, a mint a ker. missionariusok összhangzó tudósításaiból czáfolhatlanul kitetszik, a vallásosság és tiszta humanismus által vezéreltetve, a rabszolgákat, mintegy családjaik tagjaiul tekintik. És nálunk? Valljon milyen a viszony a gyártulajdonos és a gyármunkás között? Te-

kintsétek az éjjel-nappal dolgozható egynémely gyáraknak munkásait, nézzétek meg ezeknek életmódját, és legtöbb esetben be fogjátok vallani: hogy ily munkások valóban irigyelhetik az amerikai rabszolgáknak sorsát. Szomorú, de igaz. Európa szegényére kell ezt bevallanunk.

A vagy csak a nagy gyárak munkásai sinlenek e nehéz sors csapásai alatt?

Hasonló elhagyatottságban vannak az iparossegédek és a kisebb iparvállalatoknak munkásai is. A mesterek közül csak igen kevesen tekintik a nálok dolgozókat a család tagjaiul. Legtöbbnyire napszamosokká süllyedtek alá!

Figyelmet kérünk! A mester egyszerű napszamosnak tekinti az iparos segédet — hidegen és majdnem szív- és részvétlenül —, pedig ezen iparos segéd néhány hó vagy év múlva egyenjogú mestertársa leend!

Az iparos segéd ki van mesterének családjából zárva, nem egyéb mint élő gép, melyet kevesebbre becsülnek mint a fa- vagy vasgépet, — mert könnyebben pótolható. A megromlott gépet a gazda igazittatja ki és állittatja helyre. És a mesterlegények? Valljon nem kell-e az iparossegédeknek, nemkülönben a gyármunkásoknak is úgy is kegyetlenül szűkre mért heti keresményökből kisebb-nagyobb összeget összeadniok, hogy megbetegedésök esetében némi segélyben részesüljenek? Pedig a kereset a lehető legkisebb mértékre lón alászállítva, míg más részről az élelmi cikkek, a ruha, lakás sokkal drágább mint azelőtt. Ha a dolgot őszintén maga nevének akarjuk nevezni: az amerikai rabszolga urának szemében tőkét képviselt, melyet föntartani, sőt nagyobbitani kellett; innen magyarázható a jobb, emberséges bánásmód, melyben, néhány kivétellel, részesült; míg Európában majdnem mindenütt, sőt fájdalom maga az iparos segéd csak munkaeerőt képvisel, melyet addig és úgy ápolnak, meddig és a mint dolgozik és bizonyos jövedelemnek forrása. Igen világos, hogy nehezebb új tőkét szerezni, míg a megfogyott munkaeerőt könnyen lehet mással, ujjal pótolni. Azon fönnen hangoztatott állítás, hogy korunkban a társadalmi fejlődés az embernek mint embernek jogokat és értéket szerzett, csak annyiban felel meg az igazságnak, a mennyiben a jogok csak egyesekre terjednek ki és minden munkásnak értéke teljesített munkájától tételeztetik föl. Vagy a gazdagodhatási jog magában foglalja-e az embernek minden jogát? Valljon az embernek értéke a testi erőtől, az anyagi munkásság értékétől függ? A vallásosság és erkölcsösség

által szerzett érték alig jön a divatos szabadelvűség előtt tekintetbe. A vallás iránt legtöbbnyire közönyös gyárookra nézve mindegy, legyen munkása keresztény vagy zsidó, katolikus vagy más keresztény felekezetbeli, csak hasznot húzasson ő annak munkájából; az erkölcsösség azon szűk határok közé szoríttatik: csak ne vétson a munkás a rendőri szabályok ellen. Innen van, hogy az ily munkás, kinek vallásosságára és erkölcsösségére senki sulyt nem fektet, maga is közönyös lesz az iránt, épen nem törekszik vallásosabb és erkölcsösebb lenni társainál; innen van, hogy szellemi emelkedettség és szilárdság nélkül nádként ingadozik a jó és rossz között; mert őt csupán a külső látszat korlátozza; — az ily munkásnak belső, lelki élete szunynyadoz, csak külső, testi vágyainak kielégítésére törekszik. Mivé lesz ily munkáscsoport — főleg izgalmas időkben — számitó és haszonleső vezetők csábításai mellett? Hogy szeliden kifejezzük magunkat, a gyakran lelketlen és szivtelen gyárnokok- és gazdagoknak vak eszközei, a galád céljaik elérésére semmitől vissza nem rettegő, zavarosban halászni szerető elégtületleneknek és rendbontóknak czinkosai és az elkerülhetetlenül bekövetkezett szerencsétlenségeknek szomorú áldozatai. Ily gyümölcsöket hoz a divatos szabadelvűség!

Ha még közelebb tekintjük az amerikai rabszolgának sorsát és azt a gyármunkások- és iparos segédekével párvonalba hozzuk, azt látjuk, hogy a rabszolgát a birtokos osztály megvette és mint tőkét megbecsülte, és ime fölvilágosodott Európánkban a munkásnak, ha élni akar, pedig élnie kell, önmagát kell áruba bocsátania, látszólag ugyan csak munkaerejét, tetteleg azonban egész egyéniségét. Vagy nem köteles-e a gyármunkás, ha a gyártól megválni nem akar, pedig nem akarhat, mert másutt nem értékesítheti munkaerejét, nem köteles-e a gyárnoknak politikai és társadalmi nézeteit magáévá téve, ennek céljait előmozdítani? Ti a gyármunkásnak adtok a kor követelményei szerint, szabad választási jogot és így némi befolyást a társadalmi ügyekbe, pedig, jól megtekintve a dolgot, csak a gyárnokok céljaira gyűjtenek szavazatokat; a mit ez akar, azt fogják munkásai, az adott irányszóhoz képest, 'akarni', amit ez ellenez, azt leszavazzák amazok. Látjátok-e, mivé törpül a szabad akarat és elhatározás?

Még egyet. Az ily gyármunkás tudja, — és ezen tudja erkölcsi önállóságát semmisíti meg — igen is ő tudja és tapasztalja, hogy a gyárnok őt bármikor tetszése szerint, minden alapos ok nélkül is, elbocsáthatja; sőt tudja, hogy a legkedvezőbb

esetben csak annyit kereshet, miszerint napi szükségéit fődözze. Nem csak Lasalle, hanem mások is állítják, hogy a nagyobb gyár-vállalatok tulajdonosaitól a munkások csak annyi bért kapnak, miszerint valahogy megélhessenek. Megtakarításról alig van, alig lehet szó, és így a munkásnak jövője épenséggel nincs biztosítva.

Azon, fájdalom, gyakori tapasztalatot alig merjük részletezni, hogy a munkásnak ily szomorú sorsa okvetlen fölkölti benne a gazdagabbak iránti irigységet; az őt oly árván hagyó törvény iránt hideg marad és csak azért engedelmeskedik, hogy meg ne bűntessék.

Igaz tehát, hogy napjainkban a munkás sok helyütt a divatos szabadelvűségnek szánandó áldozata!

Hogy az ily egyének azután bármily czélok keresztülvitelére vajmi könnyen fölhasználhatók, ha ezt a nagyobb gyárbirto-kosok érdeke kívánja, a mindennapi tapasztalás mutatja. Manheimban, Németország egyik nagyobb városában, midőn a kath. férfiak a kath. érdekek megóvására és a kath. érület fejlesztése- és terjesztésére gyülekezetet akartak tartani, a divatos szabadelvűek, kik között legnagyobb részt nagyobb gyár-vállalatok tulajdonosai is szerepeltek, az ily önállásuktól megfosztott s pusztá eszközökké lealacsonyított munkások csoportját lázították föl s velők együtt és azok tetteleges segélyével a katolikusoktól megtagadták a számukra követelt egyesületi jogot, sőt e jog gyakorlatában őket erőszakos módon meggátolták. A szabadelvűek vezérlete mellett a félrevezetett csoport a mai kor szégyenére oly dolgokat vitt végbe, melyeket arczpirulás nélkül leírni nem lehet. A katolikusoknak a szent valláshoz, az egyház látható fejéhez, dicsőségesen uralkodó IX. Pius pápához való áldozatkész szeretetet és ragaszkodást bűnül rótták föl, míg ők a divatos szabadelvűségnek s hőseinek bálványozását szabadnak hirdették, sőt azt a valódi műveltség és fölvilágosodottság ismertető jeleül mindenkitől követelték. Ők még a szegény munkástól is beszédtek a filléreket, hogy Garibaldit és czimboráit segélyezzék és fölfegyverezzék — és a katolikusoktól megtagadják a jogot, a megrablott pápát és az egyházat szeretetadományaikkal támogatni. Vagy nem gyűjtötték-e édes magyar hazánkban is a legyőzött Garibaldicsapat számára tetemes összeget és az adományozókat mint kitünően szabadelvűeket magasztalták, míg a szenteseges Atyánk számára eszközlött gyűjtéseket, az ugynevezett Péterfilléreket mérges szavakkal kárhoztatták és az adományozókat gyalázták? Tehát Garibaldi csoportja számára szabad a segély-

gyűjtés, sőt a legnagyobb politikai napilapokban ilyenmü felhívások intézhetők a közönséghez, melynek tekintélyes részét képezi a katolikusoknak száma — és a kath. lapoknak meg legyen tiltva a katolikus hiveket föl hívni az anyaszentegyházat s ennek fiui tisztelettel szeretett fejét IX. Pius pápát segíyezni, támogatni, megvédeni?

A divatos műveltség a gyári munkásban, sőt nagyrészt az iparos segédekben csak pénz kereső gépet lát. Kétségtelen, hogy azok, kiket a keresztény érzelem és szeretet nem lelkesít, csak annyi bért adnak a munkásnak, hogy életét valamikép tengethesse. Az ezen bér csekélységéből eredő nélkülözés ónsulylyal nehezedik annyi milliora, kik a fönnen hangoztatott műveltség szegyenére, az embert czéljának elérésében gátló körülmények közt a gyárakban dolgoztak és, hogy megélhesenek, dolgozni kénytelenek. Hol vannak az oly gyármunkások, kik — bár későn — de mégis üzleti önállásra vergődtek, és hogy e czélt elérhették, a gyárakban szereztek magoknak — a legnagyobb nélkülözésektől föltételezett takarékoság mellett — némi vagyont? Valóban — és ezt tapasztalásból irjuk — igen csekély az ily szerencséseknak száma, a kik azonban legtöbbnyire még más kedvező körülményeknek köszönhetik nagynehezen elért jobb sorsukat. Hány oly kitünő egyént találhatni, kik a gyár termeiből napjainkban az emberiség jótévőivé lőnek. — A mult századok, sőt évtizedek történetében találunk még a szentek koszorujában is számosakat, kik a mesteremberek műhelyében fáradoztak, — és napjainkban? Azonban amennyire vannak olyanok, ezeknek paizsa volt a józan erkölcs, a szent vallás, melyet Isten kegyelméből még a lélekölő gyármunka közepett is megőrizni tudtak. Miféle erényeknek bölcsője, ápolója a gyári élet? Lehetnek-e a családjaiktól egész nap távollevő munkások jó családatyák, vezethetik-e gyermekeik nevelését, gondoskodhatnak-e ezek oktatásáról, megalapithatják-e jövőjüket, biztosithatják-e jelen jólétüket? Mutassatok ilyeneket, bizonyítsátok be az ellenkezőt, — és én készséggel visszaveszem szavamat, azon indokolt vádat, miszerint ti a gyármunkást nem tekintitek veletek egyenjogunak, ti ő benne nem az embert, nem az emberi méltóságot, annál kevésbbé a keresztény ember hivatását és életczélját, hanem kizárólag annak munkaerejét becstülitek, csupán az ezen munkaerőkből zsebetekbe szivárgó hasznot mérlegelitek! Volt egy hires ember, kire a divatos műveltség pártolói oly örömet hivatkoznak,

neve Smith Ádám skót származású, ez már száz évvel ezelőtt, hogy a munkás a nemzetgazdászati vezérelve szerint nem vehető tekintetbe mint ember, annál kevésbé mint keresztény ember, hanem mint gépies munkaerő, mint a lelketlen gépnek szolgálója, ingója, indítója. E szerint ő mit sem akar tudni a kinyilatkoztatott vallásról, a keresztény erkölcsszabályokról; az ő „erkölcstan“-ának főelve volt: a munkás azért éljen, hogy a gyártulajdonosnak belőle minél több haszna legyen; kigondolt „vallástan“-ának lényege a rokonszenvezés természeti ösztöne. Ezen alapokra fektette azután külön erkölcstani rendszerét. Mint erkölcstanár nem aratott ugyan sikert Smith, ám a nemzetgazdászati terén mint tekintély tiszteltetett. Igen megfogható, hogy nemzetgazdászati nézeteit és szabályait nem merítette a szentírásból, sem pedig a keresztény életmód és erkölcsszabályokból; kiinduló pontul a nagy pénztőzsérek és gyárnokok önző eljárását fogadta el, valamint fölállított nézeteit azon eredményekkel támogatta, melyeket ezek a gyáripar és vállalatok terén kincs- és nyereségvágyuk kielégítésében fölmutattak. Főszabályul ki lőn mondva: „Nemzetgazdászati ügyekben az érdek áll első helyen,“ nemkülönben általánosan hangoztatták: „Pénz dolgában megszűnik minden kedélyesség.“ Hasonló ezekhez: „Minden embernek önmagának kell mindenk előtt kedveznie.“ Még csak ezután kell születnie azon nemzetgazdának, ki kimondani merje: hogy e téren az Isten iránti szeretet és hála, a felebarátnak szeretete és segélyezése is tekintetbe veendő. Kell, hogy mielőbb jöjjön azon nemzetgazda, a ki, tekintve millió munkásnak naponkinti súlyedését és elmaradhatlan végromlását, nyílt homlokkal tanítsa, hogy nem elég az embert embernek elismerni, hanem vele egyszersmind mint Isten képmásával kell bánni. Az utóbbira még nagyobb joga és igénye van mindenkinek, mintsem az előbbire. Valószínűleg nagy ellenzésre találанд ugyan e tan a divatos műveltek táborában; hisz ők a kereszténységről mit sem akarnak tudni. A vallásos érzelem oly igen távol van nyereségvágyó keblöktől. Ők legfőlebb a hasznosság vallását ismerik el, — utmutatás, oktatás és képesítés egy felsőbb, szellemi, lelki kincs elnyerésére, ez előttök ismeretlen vagy legalább is becsnélküli!

Sokan a következőkben fejezik ki — Bentham után — ebbeli nézeteiket: „A világon az a legfőbb, a mi leghasznosabb; a nélkül, hogy a történelem adataira hivatkozni szükséges volna, tagadhatlan tényül el lehet fogadni, hogy a hasznosság rend-

szere volt a világon a népek közt minden időben első helyre téve; a jogtudósok — és törvényhozóknak legfőbb, valódi hivatása csupán és kizárólag abban áll, hogy azt, a mi általánosan hasznos, keressék, hirdessék és érvényesítsék. Az erkölcsstan és maga az erény azon tényen alapszik, hogy az ember gyönyört, örömet akar élvezni, a fájdalmat és életkellemetlenséget pedig magától távol tartsa; a vallásnak csak annyiban van bece, a mennyiben az embernek módot nyújt minél több gyönyört élvezhetni. — Valóban elmekábitó oktalan tanok, melyek az embert lealacsonyítják. Vagy, nem hallunk-e ily ételszabályokat a divatos szabadelviekől? Ők az iparszabadságot, jobban mondva, az iparszabadosságot, az iparosoknak, sőt magoknak a földműveseknek szabad költözködését és letelepedését, a szabad kereskedést, a családoknak szabad osztakodását, szétdarabolását szóval mindazt, mire a kereszténységből kivetkezett és kizárólag az anyagi élethez kötött embernek, az önzésnek, szüksége van, csak azért pártolják és előmozditják, hogy a gazdagoknak száma kisebbedjék, a szegényeké pedig folyton növekedjék, hogy a kincsek halmaza csak néhánynak szekrényeiben gyűljön össze, míg elérkezik azon idő, midőn az egész földkerekségen egyetlen-egy pénzüriás uralkodandik. Mit törődnek ők avval, ha a sziklafalakkal védett millio — meg millio arany — és ezüst készlettel megrakott bankpinczék fölött embertársaik éhhalállal küzdenek!

Szabad, minden esetre szabad önmagát szeretni; szabad, sőt kell önérdekét, önjavát keresni és előmozdítani: azonban ezen önszeretetnek helyesnek kell lenni. Minden embernek joga van munkája után a megfelelő hasznot, fáradozása után a jutalmat igénybe venni. Elismerjük és valljuk: senkinek sincs joga a munkást e haszontól, e jutalomtól megfosztani, senkinek sincs joga felebarátjának verejtékkal végzett munkájából a hasznot kizárólag lefoglalni s annak csak szűk bért szűken, rendetlenül, tán megrövidítve és csak azért adni, miszerint életét tengetve, máskor ismét ura számára keressen s ennek pénzládáját gazdagítsa. A lelketlen önzés tana ellenkezik a felebarát egyenjogultságának tanával, a kereszténység szent törvényével. E tant hirdetik az igaz, isteni vallás ellenében; az Isten egyháza helyett az ördög országa nyeri el az uralmat.

„A gyümölcsről ismeritek a fát,“ régi és mindig igaz példabeszéd, melyet maga a szentírás is megerősít. A divatos téves haladásnak, a korlátlan szabadelvűség által félrevezetett társadalomnak tagadhatlan gyümölcse pedig a népeknek elszegénye-

dése és végnyomora, míg csak néhány rendkívüli módon fölgazdagszik. — Vagy tagadhatja valaki: hogy a nagy gyáriparos, a pénztőzsér észrevétlenül gazdaggá, igen gazdaggá lesz, ha egyszer sikerült neki a kínálkozó tért elfoglalni? A kik megbuknak, kik ismét elszegényednek, oh ezeknek száma a fölgazdagodottak számához képest aránylag igen csekély, — és jegyezzük meg, nem azért buktak ők meg, mert a munkásnak nagyobb bért fizettek vagy talán magok részére kisebb nyereséggel beérték. Egészen más ok, a társadalom testén rágadoó fenekőr, a gögből szivárgó, határtalan fényűzés, s a telhetetlenségből burjánzó élvágy, mondhatni élvdüh okozza a legtöbb bukást.

A divatos szabadelvűségnek gyümölese továbbá a durva pogánysággal határos életrendtartás, leginkább a zsarnokság mindannak irányában, a mi az embert testi gyönyöreiben bármikép gátolná vagy csak korlátozná; s ezen zászlóhoz szeretnek csatlakozni az élvnélküli hitközönyösek, a „szabadkőművesek“ a hitőket megtagadó ujzsidók, sőt magok a „névkatholikusok“, is, kik azért, mert kath. templomban lőnek megkeresztelve, e dicső nevet bitorolják és az igaz, „tettkatholikusok“ ellenében valódi Judásszerepet játszanak.

„Óvakodjatok a hamis profétáktól“ — a hamis tanok hirdetői- és terjesztőitől — „kik juhok ruházatában jönnek hozzátok, belül pedig ragadozó farkasok. Az ő gyümölcseikből“ — tetteikről — „ismeritek meg azokat.“ (Máté 7, 15. 16.)

Vizsgáljuk közelebb azon okokat, melyeknél fogva a gyármunkások, sőt nagyrészt az iparos segédek is a legkedvezőbb esetben csak annyit kapnak bértül, mennyi némileg elegendő, miszerint életüket nyomorban és nélkülözésekben tengessék.

Az okok a következők:

I. A korunkbeli gyár- és kézműipar terén a munkának fölosztása és a legkülönbemű gépek föltalálása által oda fejlett a dolog, hogy a gyármunkás legtöbbszörre egészen nélkülözheti a tanulási időt, az ugynevezett inaséveket. A gyárakban a munkásnak teendője majdnem kizárólag néhány gépies cselekedetre szorítkozik, úgy hogy a munkást könnyen egy leány vagy akár egy serdületlen gyermek is pótolhatja. Hogy valaki a gyárban dolgozhassék, alig van szüksége szakügyességre, nagyobb testi erő csak ritkán követeltetik, annál kevésbé szükséges a belátás, egybevetés és hasonló lelki tehetség kifejtése. Innen van, hogy azoknak száma, kik a gyárakban alkalmazhatók, igen nagy és a gyártulajdonosok kényökkedvők szerint válogathatnak. Ez az

oka, hogy valóságos embervásárt üznek, midőn munkásokat fogadnak. „Minél több óráig dolgozni,“ „minél kisebb bér mellett dolgozni“ — ez a jelszó a munkaadó részéről. Ide járul, hogy a gyárak ügynökei körülveszik a szegény embereket, kilátásba helyeznek nagy bért, ha gyermekeiket gyári munkákra szánják; a szegény ember megőrül, hogy már gyermeke is fog valamit keresni és odaadják, jobban mondva, eladják gyermekeiket a gyárak számára; itt pedig sem mesterséget, sem üzletet nem tanul a gyermek, hanem fölnő lelketlenül es tudatlanul, gépileg egyoldalú, olyannyira, hogy fölnőtt korában csak is bizonyos gyárakban s megszabott egyforma, s azért lélekölő, kétszerte fárasztó, életuntató munkával keresi kenyerét. Ezek a gyárak rab-szolgái. Ha néhány évet itt töltött a fiatal ember, minden egyéb munkára képtelen. A gyárakban férfi és nő, fiu és leány együtt, szorosán egymás mellett dolgozik, csalódní-e hogy vajmi korán megvettetik a fajtalanságnak alapja? A munkás, de még leánykedvese sem hagyhatja el a gyárat, mert egyebet nem tanult, mint a gépek körül szolgálni; ő mást nem tud, mert hiányzott az alkalom, hogy mást is tanulhasson; kifejlés- és gondolkozásnélküli ily állapot, sőt jövője sincs; hisz a tökéletesedésről valami szakmában szó sem lehet. A családi élet ily viszonyok közt a legnyomorultabb; a férj csak az éjet tölti honn, a nő nem tudja vezetni és elintézni a háztartást, még a legszükségesebb házi munkát, a mosást, varrást, foltozást stb. rosszul végzi vagy más-sal végezteti; a főzéshez nem ért és így férj és feleség mások konyháján sokkal drágábban táplálkozik. A mit megtakarítani lehetett volna, azt elviszi a korcsmáros haszonlesése. Azonfölül még tekintetbe veendő, hogy a nyilvános helyeni étkezés alkalmával gyakran mellékes költségek is fordulnak elő, melyek elől a vendég meg nem menekedhetik. Azonban mindez még megjárja, míg rendes a kereset; de ha a munka sürgőssége szűnik, ha a munkabér bármily oknál fogva alább szállittatik, egyszóval ha a munkás erszénye nem győzi a mindennapi kiadást, mi történ-jék ekkor? kezdetben egy jobb jövő reményében hitelre esznek és isznak; azonban a kereset nem növekszik; kilátás sincs, hogy egyhamar növekedjék; oh akkor elmaradhatlan az elégtelenség! A merészebbek zsarolást, az urak kényszerítését, az ugy-nevezett munkaszünetelést tanácsolják, és most tág tere nyílik a rendetlenkedésnek, törvényszegésnek, ellenállásnak. A munkás nem várhat, neki keresnie kell, ő másképp nem élhet; a gyárnok, habár vesztesége bizonyos, várhat; ekkor egyik-másik a munká-

sok sorából visszatér a gyárba, dolgozik — — és munkabére már csak kegyelem; mert a gyáros más engedelmesebb munkást találhat! Ezt a mindennapi tapasztalás kétségtelessé teszi. Az ily állapot nem lehet az életmód rendes állapota; ebben okvetlen a társadalmi viszonyok teljes fölbomlásának kell következnie.

A gyári munka a testet szintugy mint a lelket bénítja. Oly vidékeken, melyek hatalmas gyárakkal bővelkednek, a lakosok testi kifejlése alig képzelhető. Hasonlítások össze a gyári munkást a pusztai gazdászattal foglalkozó béressel és nagyon szembeötlő a különbség. Állatok meg valamely népesebb utcza sarkán és vizsgáljátok a gyárakból haza térőket, erősen hiszem, megfogjátok őket szánni a testében és lelkében megtört nyomorultakat. Hitelesen be van bizonyítva, hogy a gyári munkásnak életkora rövidebb, sőt nagyobb betegségekkel terhelt, semmint más viszonyok között; rettenetes és hajmeresztő, hogy az angol gyári kerületekben a középletkor 19, sőt 15 évre süllyedt alá! Az állam lakóinak zöme elvész, és csak néhány gyárnok gazdagszik. Könyveket irtak össze azon szomorú tapasztalatról, hogy a középosztálynak ezen része, a munkások testileg és lelkileg elnyomorodnak. A lélekölő munka, a szabad levegőnek hiánya, a szakadatlan erőfeszítés, a nyomorult étkezés, a testi gyönyörnek szabados vadászata és korlátlan élvezése, azonfölül az állati szenvedélyek kicsapongásai, a rosra való kecsegtető alkalom, sőt gyakran a gyártulajdonosok szívtelensége és magán érdeke vajmi korán ássa meg a gyár-munkásnak sirját.

A munkások magánlakásait, háló- és tartózkodó helyiségeit nem kísértem meg vázolni. A városnak árnyhelyei ezek! Azonban föl-fölbred a bosszu angyala és gyilkos lehelettel vonul végig a gyárnokok és duzsgazdagok által lakott városrészeken keresztül — és magával sodorja őket a rideg halál karjaiba. A munkások által benépesített városrészek az epidemiák székhelyei!

II. Második okul áll: hogy a munkás még akkor kénytelen dolgozni, ha bére a lehető legkisebb, ugy, hogy szükségeit csak alig képes fődözni. A czéhrendszer a munkaerőnek és munkaképességnek nagyobb tért nyitott és szilárdabb biztosítást nyújtott. Ez okon ragaszkodik a belátó iparos a czéhrendszerhez, valamint ez okon ellenzi a czéh jogainak és szabadalmainak elismerését és érvényesítését a tőke képviselője, a gyártulajdonos. És imé senkisésem hirdeti oly főnhangon az iparszabadságot, a szabadüzletet, a szabad kereskedést mint a nagy tőke képviselő-

lője, mintegy versenyre híván föl a munkaerőt, oly versenyre, melyben a munkaerőnek okvetlenül vesztenie kell. A divatos szabadelvűség itt is a főszerepet játszsza; a kisebb iparosnak, vagyis a kisebb tőkével rendelkező iparosnak alá kell magát rendelnie a nagy gyárak igényeinek, a munkaerőnek szolgaszerepet kell vállalnia. Amerikára hivatkoznak; mintha itt nem volnának egészen és lényegesen különböző körülmények. Egyébiránt Amerikában, Angliában, Franciaországban és mindenütt, a hol a gyárak száma napról napra növekszik, a munkások elszegényedése bizonyos. A korlátlan iparszabadság és szabadkereskedés csak a tőke birtokosait teszi még gazdagabbakká, míg a munkás maga végkép elnyomódik. A korlátlan iparszabadság nem egyéb mint anarchia, törvénykorlát nélküli állapot, a munkaerőnek harca a tőke ellen; miként a harcban, úgy itt is az erősebbé a győzelem, míg a másik rész elnyomatik. A ki nem rendelkezhetik nagyobb tőkével, ki 'kitartani' nem képes, legyen bár iparszakmájában a legjelesebb, legügyesebb, legyen szorgalma még oly nagy, a versenyt nem fogja kiállani, üzlete összetöri, míg végre kénytelen leendő a végnyomor elől a nagy tőke szárnyai alatt véd- és menhelyet keresni, kénytelen leendő magát és munkaképességét áruba bocsátani, kénytelen leendő azon munkabérral beérni, mely őt és családját táplálja és fentartsa. E szerint az iparszakmáiban ügyesség megszerzésére indító ösztön és ok megszűnik és az iparos a szó teljes értelmében egyszerű munkássá válik. Ellenben a ki nagy tőkével bír, habár az iparszakmában igen csekély ismeretekkel bír, nagy iparvállalatot indíthat és indít meg, megvásárolhatja a védtelen munkaerőt és mások verejtékével gyűjti és nagyobbítja gazdagságát. Munkást mindig talál, kit a gyárban alkalmazzon; hisz élni kell! Számláljátok meg, hogy hány mester, kinek önálló üzlete volt már, miután környékén gyárak emeltettek, egyszerű munkásnak lőn kénytelen beszegődni?! Az iparában egyes mester vagy segéd csak kénytelenségből tiszteli a gyár urát, miután tudja, hogy ez csak tőkéjének, nem pedig iparismereteinek köszöni jólétét. Minél több kisebb iparos szünteti meg önálló üzletét, annál több az elszegényedett iparos, kinek még reménye sincs, hogy egykor ismét önállólag üzletet nyithasson. Valamint igaz az is: minél kisebb az önálló kisebb iparosok száma, kik a nagy tőketulajdonosok asztaláról kapják a morzsákat, annál kisebb bért adhatnak és adnak a gyárnokok munkásaiknak. Ezek a divatos haladásnak, az ipar terén való szabadelvűségnek

gyászos gyümölcssei. Röviden, a mit mondtunk, ekként fejezhetni ki: legyen nagy tőkéd, és ha keveset értesz is az iparhoz, az iparosok munkája után, a munkások verejtékéből még nagyobb tőkét szerezhetsz magadnak.

Végre III. harmadik okul a gyárosok közti önző versenyt tekinthetni. Ugyanis a napról-napra növekvő verseny kényszeríti a vállalkozót, miszerint gyártmányait minél kisebb költséggel előállítsa, mert csak így adhatja azokat olcsón és az újabb vállalkozót csak is így gátolhatja üzlete megalapításában. Mindegyik gyárnoknak üzletérdeke hozza magával, hogy az ő gyártmányai lehetőleg egyedül foglalják el a tért. „Le kell szorítani a térről az újabbakat“; ezt hangoztatják általában. Már pedig ezt legjobban elérhetőnek vélik, ha a gyártmányt olcsóbban árulhatják. A gyártmánynak felemelt belbecse — mely a józan verseny tárgyat képezné — igen ritkán jön tekintetbe.

Már most vegyük fontolóra, mit kell, jobban mondva, mit akar a gyárnok gyártmányainak eladási árából födözni? A gyártmánynak eladási árából ki kell kerülni

- a) a gyártmány nyers anyagába fektetett tőkének (tudnillik mennyibe került a gyártmánynak nyers anyaga),
- b) e tőke kamatjának,
- c) azon megfelelő értéknek, melybe a gyár vezetése, fölügyelete, főtartása, biztosítása stb. kerül;
- d) födözni kell a munkás bérét, mely e gyártmány előállításának megfelel, végre
- e) födözni kell a gyárnok nyereségét.

Ha a verseny következtében olcsóbban kell áruba bocsátani a gyártmányt, valljon a mondott öt pont közül melyikre fogja a gyárttulajdonos szemét vetni? A tőkére bizonyára nem, mert tőkét nem akarja kisebbíteni; ez lassankint gyárüzletének megszűnésére vezetne; a tőke kamatait sem fogja kisebbíteni, mert a rendes üzletekben meg van határozva a kamat, melyet a befektetett tőkéből kinyerni; a gyár vezetésére, fölügyeletére stb. fordítandó költségek is ugyanazok, ha csak gyárüzletét szűkebb határok közé nem akarja szorítani, a mi annyi volna, mint a versenytárs előtt hátrálni; végre kisebb nyereséget sem akar gyárából venni mint az előtt, mert ez céljával, a tőkét lehetőleg nagyobbítani, homlokegyenest ellenkezik: — tehát nem marad egyéb hátra mint a munkásnak bérét kisebbíteni. S ezt elég könnyelműen és lelketlenül sokan teszik is. A verseny nem a gyártu-

lajdonosnak, hanem a munkásnak árt; a verseny nem a tőke, hanem a munkaerő rovására történik. A gyárak száma a munkabér lejjebb szállítását vonja maga után. Minél több az egymás közt versenyező nagy gyár, annál szegényebbek a munkások. Akartok példát? Menjetez oly vidékre, a hol az előtt egykét, most 50 gyár dolgozik és hitelt fogtok adni szavaimnak. Némethonban, különösen a hozzánk közelebb Silezia gyárkerületeiben a munkásosztálynak végelszegényedése hangosan szól állításunk mellett. Ha versenyről van a szó, mindig a munkás veszt. A gazdag vállalkozó a munkással szabadon rendelkezik, és bizonyára minden egyes alkalommal az utóbbinak rovására.

„Nyerni! Minél többet nyerni“ ez a jelszó, mely a gyárak épületén ragyog; azon gyárt megszüntetik, mely nem hozza meg az eleve kiszámított nyereséget. Nem kérdezik: vajjon a munkásnak verejtékével gyűjtetik-e e nyereséget? az mindegy: csak nyereségösszeget mutasson föl az évi zárszámadás.

Igaz, a kisebb iparos is nyereséget törekszik iparából meríteni; sőt, megvalljuk, kellő határok közt erre törekednie is kell, még pedig annál inkább, minél nagyobb tért foglal el napjainkban a kisebb iparosok háztartásában a fényűzés, élvezet- és kényelemvágy és a vallás szelid tana által nem korlátolt birtokszomj. Azonban a kisebb műhelyeknek ezen téviránya csak egyesekre hátrányos és veszedelmes; legtöbbszörre belátják ők kielégíthetetlen vágyaik helytelenségét, még jókor visszatérnek mértékletesség és józan polgári háztartás ösvényére és csakhamar helyreáll előbbi jólétük. A nagy gyártulajdonosok telhetlen kincsszomja az egész társadalomra nézve káros és veszedelmes, még pedig a következő három okból; először: mert gyakran több száz munkásnak önállóságát teszik tönkre és azoknak munkaerejét a magok javára kizsákmányolják; másodsor: mert épen a gyárüzletek egyik kiváló föladata, kilesni az emberek hiúságait, azokat táplálni és fokoztatni fejleszteni, és ekkor azok kielégítését megkísérteni, a miből azután természetes a haszon, még pedig annál nagyobb haszon származik, minél könnyebb azon hiúságokat legalább látszatra kielégíteni. Igen könnyű belátni, miszerint e tér megmérhetlen; miután minden embernek külön hiúságai, külön kedvtöltései, külön izlése van; ezek azután állandósíttatnak, vagyis köznyelven szólva, szükségessé válnak, s így a gyárak, midőn e szükségleteket mesterségesen előidéznek, azoknak látszatos kielégítéséből folytonosan hasznot húznak. Kiteszik ebből, hogy ily gyárak főállása és virágzása téves alapon fekszik, azonban fölállanak és virágzanak,

mert a divatos műveltség ilyféle alap tévességét be nem látja, belátni nem is akarja. Angliában, úgy olvassuk, bálványgyárak léteznek; akarják-e, akarhatják-e e gyárak tulajdonosai, hogy a népek a bálványimádás helytelenségéről fölvilágosíttassanak? Bizonyára nem. Ugyanez áll azon tömérdek gyákról, melyeknek hivatása, a mesterségesen előidézett, de a népek elpuhulását, sőt elszegényedését eredményező divatos szükségleteket fődözni.

Még egy harmadik okot is kell felemlitenünk, mely a divatos műveltségnek legkiáltóbb ironiája. Gyárak állítatnak, miszerint az iparcikkek, sőt magok az élelmi szerek is meghamisíttassanak. S ez azon okon történik, hogy minél nagyobb legyen a haszon — nem munkásnak, hanem a gyártulajdonosnak javára! És a gyár-munkásnak segédkezet kell nyújtania az emberek szándékos megcsalására! Van-e kereskedelmi czikk, melyet meg ne hamisítanak? például az indigótól kezdve közönséges ugynevezett „fekete“ czukorig nagy szerepet játszik az áruhamisítás. Egész könyveket irtak össze, miképen lehet a hamisításokat fölismerni. Bort, sört, eczetet, ásványvizet stb. gyárilag hamisítanak meg és ezt mind az ipar terén való „divatos haladás“ czéje alatt teszik. Mit törődnek a haszonlesó gyárnokok avval, hogy a munkások, szándékos csalásokra használtatván föl, elvesztik minden becsületérzésüket, ha ők később vetélkednek egymással, valljon ki ügyesebb ily csalásokban? Vagy azt vélik-e, hogy mindez érintetlen hagyja a munkás lelkiismeretességét? A tapasztalás bizonyítja, hogy a lelkiismeret szava eltompul, sőt bűnül sem rójjá föl magának, miszerint ily csalások tevékeny tényezői. Vajjon milyenné fajul el a munkás osztály a divatos haladás ezen iránya mellett néhány évtized múlva?

Igen is, a sajnálatra méltó munkás lelkileg, testileg elcsevevényész, valamint anyagilag föltartóztathatlanul a végelszegényedés felé siet, épen úgy erkölcsileg elvész, a divatos haladás kivetkőzteti őt az ember legjelesebb tehetségeiből, hogy röviden szóljunk, az embert lealacsonyítja, őt oktalanná, szivtelenné, nyomorékká törpíti.

* * *

Sötét színek ezek, melyekkel a munkás osztálynak jelenét és jövőjét ecseteljük: ám, szivünkre teszszük kezünket, személyes tapasztalataink nyomán is, más színeket nem alkalmazhattunk, ha jelen sorainkban hú képet akartunk nyújtani.

A mult évtizedekben tüntek föl „nagy“ nevek, „elhiresedett“ férfiak, kik a munkás osztályon segíteni törekedtek. Baboef, Fourier, Sains, Simon, Cobet, Louis, Blanc, Proudhon stb. — valamint napjainkban kiválóan Schulze — Delitzsch és Lassalle azok, kik e téren fáradoznak. Alig hagynak valamit érintetlen, csakhogy a munkások jelenének javítását, jövőjöknek biztosítását kiküzdjék; magánosok úgy mint társaságok, sőt kamarák és kormányok tetemes összegeket áldoznak e célra, a mindennemű társulást előmozdítják, előnyöket nyújtanak a bátrabb kezdeményezőknek, csakhogy némi állandó, valódi siker származzék. Azonban mindezen áldozat hasztalan! Az elszegényedés és végrömlés napról-napra növekedik, — — — és szaporodnak a kórházak, megtelnek a fegyintézetek, vég- és számméltuli a koldusok, nyomorékok, ügyefogyottak, elégedetlenek sokasága.

Mi nyujtson segílyt? talán a gyártulajdonosnak érdekét lehetőleg kiegyeztetni a munkás osztályéval?

„Lehet“ — ismételve mondjuk — „lehet a munkaadó gyár-
nokok és iparosok érdekeit igen helyesen a munkások és iparos
segédek érdekeivel megegyeztetni, ha mindkét részt a keresztény-
ségnek, illetőleg a kereszténység által javasolt, szervezett és ve-
zérlett társulásoknak szelleme lelkesíti.“ Nem tagadom, hogy a
Schulze-féle egyletek egyes esetekben örvendetes sikert ké-
pesek fölmutatni, még akkor is, ha a divatos haladásnak zász-
laját lobogtatják. E siker egyes-egyedül a vezér-egyéniségektől
függ, kiknek mérsékletét és körültekintő gondoskodását kell leg-
inkább tekintetbe venni. Az egylet addig virágzik, csak addig
elégíti ki a szükségét, melynek fődözésére lön életbe hiva, mig az
illető vezér-egyen áll annak élén. Ennek kimulta gyakran az egy-
letnek bukása. A Schulze-féle egyleteknek általános sikere lehe-
tetlen; mert hiányzik az állandó alap, melyet csupán a kereszt-
ténység képes nyujtani. Ha egyes szükségek kielégítésére szer-
veznek ily egyleteket, valljon mi természetesb, mint az, hogy
ezen egyleteknek megszűnniök kell, ha a szükség mint indító ok
megszűnik, vagy legalább az ily egyletnek lényegesen kell vál-
toznia, ha más szükség merül föl s ennek kielégítése tüzetik ki
célul.

Ebből kell megmagyarázni, hogy miután a munkásoknak
Schulze-féle társulásai nem elégithetik ki általánosan a szükségé-
ket, még akkor is sinylik a munkás osztály egy vagy más élet-
pontban, a midőn a közötté létező egylet virágzik. Nézzük An-
gliát; itt a legnagyobb mérvben virágzanak a munkások egyletei,

és épen a munkások közt tapasztalható a rettenetes elszegényedés, a legkiáltóbb nyomor, a hajmeresztő vadság.

Legbensőbb meggyőződésünket a következőkben fejezzük ki:

„A munkás osztálynak jelene csak úgy javítható, jövője csak úgy biztosítható, ha a munkás egyéneket nevelés és oktatás által képesekké tesszük — a kereszténység elveinek vezérlete mellett — megérteni, hogy a lelki élet fensőbb a testinél, hogy ezt amannak alárendelni kell és hogy mindnyájunk, tehát gyártulajdonos és munkása elé ugyanazon életcél van tűzve.“ Tehát a divatos haladás helyébe a keresztény haladást, a divatos szabad-elvűség helyébe a mindenkivel közös felebaráti szereteten alapuló valóságos szabadságot, a divatos műveltség helyébe keresztény tökélesedést és műveltséget kell tenni és azt bármily erőfeszítéssel érvényesíteni.

és ezen a munkákon látni tapasztalható a feltételek elcsúszása-
 de a legfőbb nyomat a bajmentesítés érdekében.
 A legfontosabb megfigyeléseket a következőkben foglaljuk ki.
 A munkák során az alábbiak jelennek meg: az egyik
 határozottan meg kell említeni, hogy a munkák
 egyenként nemcsak az oktatás által közelebb
 tesszük a keretrendszer elveinek megismeréséhez
 mellette meg kell említeni, hogy a feladat megoldásához
 tisztán, hogy az embernek elvárható, kell, és
 hogy mindezek mellett a munkák során az ember
 képes előnyös eredményeket elérni. Tehát a
 divatos hablaty helyett a munkák során a divatos
 elcsúszás helyett a munkák során az ember
 valóban szabadon a divatos munkák helyett
 közelebb és mindezek mellett kell tudni és az
 eredmények.

DR. BALLAS GÉZA

...

Ára 10 kr.

...

